

Михайлу Грушевському¹⁸. Спільними зусиллями Львівського відділення, Наукового товариства ім. Шевченка в Україні та Інститутом історичних досліджень були опубліковані „Матеріали засідань Історичної та Археографічної комісії НТШ у Львові”¹⁹ (2 вип.). У співробітництві з НТШ надруковано сім видань.

Центральний державний історичний архів України у Львові долучився до виходу 12 книг спільно з Львівським відділенням та іншими науковими інституціями; Український католицький університет — до чотирьох, пов'язаних зі студіями релігійного та духовного життя західноукраїнського регіону. Група досліджень проблем суверенітету, національних інтересів і безпеки разом з Відділенням у 1996 р. започаткувала збірник „Національні інтереси”²⁰, який виходив до 2010 р. включно (25 вип.). У покажчику зафіксовано також видання з участю Інституту сходознавства ім. А. Кримського, Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського та багатьох інших установ.

Львівське відділення, реалізуючи свої видавничі плани, тісно співпрацювало і з закордонними партнерами — Канадським інститутом українських студій Альбертського університету, Центром досліджень історії України ім. Петра Яцика (Едмонтон, Канада); Брендонським університетом (Брендон (Манітоба), Канада); Інститутом Центрально-Східної Європи (Люблін, Польща) тощо.

Другий розділ „Бібліографічного покажчика” репрезентує публікації наукових співробітників Львівського відділення*. Серед них найбільш вражає науковий доробок Ярослава Дашкевича, звання та багатолітнього керівника відділення, — близько 800 позицій. Упорядникам вдалося зібрати всі праці вченого, зокрема ті, що побачили світ після виходу в 2006 р. покажчика, укладеного М. Кривенко²¹, а також ті, які вийшли вже після

смерти вченого. Зібрана воедино бібліографія буде добрим підґрунтям для майбутніх дослідників, котрі провадитимуть подальші студії над спадщиною Я. Дашкевича.

Упорядники подали коротку біографію кожного співробітника, зазначивши основні напрями досліджень та список його наукових праць, який уклали у три тематичні блоки. У першій винесено окремі видання — книги та брошури, автором яких є співробітник, з переліком відгуків і рецензій на них. У другий виокремлено редагування й упорядкування монографій, збірників статей та інших едиційних проєктів, у реалізації яких учені брали участь. Матеріал перших двох розділів розміщено за хронологією (без виділення окремих років), а в межах кожного року — в алфавітному порядку. У третьому блоці наведено бібліографічні відомості про статті, які з'явилися друком у збірниках і журналах, у матеріалах і тезах наукових конференцій, в енциклопедіях, у газетах тощо. Публікації, датовані одним роком, розташовано за алфавітом українською та іноземними мовами.

Бібліографічний покажчик за 1992—2012 рр. Львівського відділення Інституту української археології та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України є гідним підсумком 20-літньої діяльності наукової установи, демонструючи науковий потенціал, високий професіоналізм, широкий діапазон досліджуваних тем та велику працездатність співробітників.

На основі окремих видань Відділення простежується становлення історичної науки в незалежній Україні. Аналіз їхньої проблематики дає можливість виділити основні актуальні напрями історичних студій, і тих, які продовжили ще довоєнні дослідження, опираючись на їхні традиції, і тих, які започаткувало Львівське відділення.

Н. І.

Атлас історії української державності / Автор-упорядник В. Грицеляк; Редколегія: Л. Войтович, І. Ровенчак (співголови), А. Гречило, І. Дикий, М. Литвин, Р. Новоженець, Р. Шуст.— Львів: НВФ „Карти і Атласи“, 2013.— 128 с.: іл.

Нещодавно вийшов друком науково-популярний „Атлас історії української державності”. Ця праця підтверджує, що Україна є державою, яка щойно розпочала державно-політичне життя, з'явившись на політичній карті світу 24 серпня 1991 р. після розпаду Радянського Союзу. Однак,

як вказано у передмові видання, історію української державності можна простежувати щонайменше від Антського (IV—VII ст.) чи Дулібського (V—VI ст.) племінних союзів. Першою етнічною і політичною українською державою була Русь (IX—XII ст.). Хоча до того на території України іс-

¹⁸ Михайло Грушевський і львівська історична школа: Матеріали конф. (Львів, 24—25 жовтня 1994 р.) / Редкол.: Я. Грицак, Я. Дашкевич.— Нью-Йорк; Львів, 1995.— 256 с.

¹⁹ Матеріали засідань Історичної та Археографічної комісії НТШ у Львові (лютий 1992 р.— жовтень 1993 р.) / Редкол.: Я. Грицак, Я. Дашкевич, М. Капраль, І. [Я.] Скочиляс, Я. Федорук.— Львів, 1994.— 124 с.

²⁰ Національні інтереси: Зб. / Редкол.: Я. Дашкевич, С. Герман, Я. Дубров, Ц. Жидецький, В. Харитонов.— Львів, 1996.— Вип. 1.— 77 с. та ін.

* Це, зокрема, Т. Андрусишин, К. Бондаренко, М. Вавричин, О. Голько, В. Горинь, Т. Гошко (Зайцева), А. Гречило, Я. Грицак, Я. Дашкевич, О. Дзюбан, А. Заяць, М. Капраль, Н. Кіт, М. Крикун, Л. Луцан, Н. Заславська, О. Піддубняк, Г. Сварник, І. Я. Скочиляс, І. Б. Скочиляс, А. Сова, Я. Федорук, А. Фелонюк, Н. Халак, Л. Цюцюра.

²¹ Ярослав Дашкевич. Біобібліографічний покажчик / Уклад. М. Кривенко.— Львів, 2006.— 263 с.: іл.

нували Боспорське царство (V ст. до Р. Хр.— VI ст. після Р. Хр.), Скіфія (VI—III ст. до Р. Хр.) та Сарматія (III ст. до Р. Хр.— III ст. по Хр.), які вплинули на історію державності та етногенез українців.

За останні роки українські історико-картографі видали „Історичний атлас України. Том 1. Найдавніше минуле. Русь (Київська держава, Галицько-Волинська держава)“ (за ред. Ю. Лози, 2010) та „Атлас історії України“ (за ред. Д. Ісаєва, ДНВП „Картографія“, 2012), також цінні атласи з історії України для шкіл. Раніше такі збірки картографічно інтерпретованих знань з української історії виходили друком зусиллями української діаспори: „Історичний атлас України“ (за ред. І. Теслі та Є. Тютюка, 1980) та „Ukraine: A Historical Atlas“ (за ред. П.-Р. Магочія, 1985). Натомість напрацьований у 1980-х рр. академічний атлас „Історія українського народу і Української РСР“ так і не був опублікований в умовах тоталітарного радянського режиму. Крім того, великі збірки історичних карт вміщені у творах української національної картографії: „Атлас України й сумежних країв“ (за ред. В. Кубійовича, 1937) та „Національний атлас України“ (за ред. Л. Руденка, 2007).

Отже, „Атлас історії української державності“ — не перша узагальнювальна праця в українській історичній картографії, однак вона має свій новаторський підхід. Він полягає в акцентуванні уваги на українській державності під час розгляду історичних процесів. У цьому контексті видання містить інформацію про понад 70 держав та державних утворень, розміщених у хронологічному порядку, які існували на території України з прадавніх часів до сьогодення. Слід зазначити, що не всі вони повною мірою відповідають критерію суверенності. Наприклад, українські козацькі держави, особливо після ліквідації Запоріжжя у 1775 р., не були повністю суверенними, визнаючи протекторат інших держав. Ще менше цьому критерію відповідають давні держави IV—IX ст. (племінні союзи) та повстанські республіки першої половини XX ст. Подані в Атласі також квазідержави (радянські маріонеткові республіки), до створення яких український етнос був малопрічетний. Проте ці державні утворення були у певний історичний період репрезентантами України. Тому їх розглянуто у контексті української державності.

Крім переліку держав, які традиційно вважаються українськими (ранньослов'янські племінні союзи на українських землях, Русь та наступні Київська, Турово-Пинська, Переяславська, Чернігівська, Волинська і Галицька землі-князівства, Галицько-Волинське королівство, Козацькі держави, Українська Народна Республіка та Західноукраїнська Народна Республіка, Українська Держава та Карпатська Україна тощо), в Атласі розглянуто держави тих етносів, які існували раніше (Скіфія, Тавроскіфія, Сарматія, давньогрецькі міста-держави Північного Причорномор'я, Боспорське царство, Готська держава, Князівство Феодоро, Кримське ханство, Кримська Народ-

на Республіка та ін.). Тобто і сучасна Україна є також їхньою правонаступницею.

Всі держави та державні утворення, вміщені у виданні, подаються окремою темою (параграфом). Структура кожної теми досить зручна, оскільки містить короткий блок із основною інформацією про державу та її символіку, карту із відображенням територіального поширення держави та опис її історії. Такий підхід дає можливість отримати цілісне та системне уявлення про відповідну державу.

Загальна структура „Атласу історії української державності“ подана згідно з прийнятою періодизацією історії Європи: доісторичний період (від 1—2 млн. рр. тому — до I тис. до Р. Хр.); античність (від I тис. — до Хр. до 476 р.); середньовіччя (476—1492 рр.), яке поділене на раннє (V—X ст.), класичне та пізнє (XIII—XV ст.); модерний (новий) період (1492—1939 рр.), що також поділений на ранній (до 1789 р.), класичний (цей період в історії України був бездержавним) та пізній (1914—1939 рр.); новітній або сучасний період (від 1939 р.). Такий поділ історичного розвитку цілком підходить для історії України, яка є складовою частиною загальноєвропейської історії. Тому більша частина періодів має традиційні для української історії відповідники.

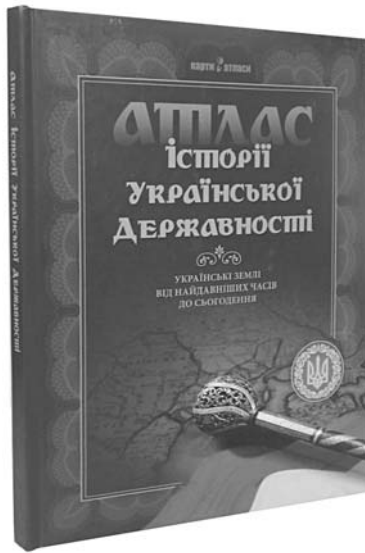
Перший розділ „Символи державності“ є вступним. Тут розглянуто основні ознаки української державності: націю, мову, територію (історико-географічні землі), національну символіку (прапор, герб, гімн тощо).

У наступному розділі „Доісторичний період. Перші цивілізації на українських землях“ висвітлено такі теми: Заселення українських земель людиною, Пізньопалеолітичні протоцивілізації (Мізинська, Межиріцька, Кам'яної Могили), Трипільська цивілізація, Індоевропейська цивілізація, Кіммерія. Цікава тут карта розселення індоєвропейських народів, прабатьківщиною яких були степи між Дніпром та Волгою.

Третій розділ „Античний період. Перші держави на українській території“ містить інформацію про античні держави Північного Причорномор'я (Скіфія, Тавроскіфія, Сарматія, давньогрецькі поліси Ольвія, Херсонес Таврійський, Тіра і Пантикапей, Боспорське царство та Готська держава), з якими праукраїнці, які жили в той час у лісовій та лісостеповій зонах між Дністром та Дніпром, мали тісні відносини та входили до складу більшості з них.

Четвертий розділ „Раннє середньовіччя. Праукраїнські держави“ розглядає найменш вивчений (через брак писемних джерел) в українській історії період ранніх слов'ян. У той час на території України сформувалися праукраїнські племінні союзи, які мали ранню форму державності, — спочатку анти і склавіни, пізніше поляни (руси), дуліби (волиняни), деревляни, хорвати, уличі, тиверці та сіверяни.

П'ятий розділ „Класичне і пізнє середньовіччя. Перші українські держави княжої доби“ розпо-

чинається описом Русі — першої давньоукраїнської держави, могутньої імперії у Східній Європі. Внаслідок розпаду Русі на українських землях сформувалися Київська, Турово-Пинська, Переяславська, Чернігівська, Волинська та Галицька землі-княжіння. Останні внаслідок феодального дроблення ділились на менші удільні князівства, серед яких окремо розглянуто Подільське та Белзьке, які мали дещо відмінну історію. Далі розглянуто об'єднану Галицько-Волинську державу (Королівство Русі), яка продовжила розвиток руської (давньоукраїнської) культури до кінця XIV ст. Також подано кримські пізньосередньовічні князівства: Кирк-Ер, Ескі-Кермен та Феодоро.

Шостий розділ „Ранньомодерний період. Держави козацької доби“ розпочинається темами „Українські землі у складі Великого князівства Литовського та Польського королівства“ й „Українські землі у складі Речі Посполитої“, оскільки після навали Батия та подальшого монголо-татарського іга у XV ст. українці втратили державність. Першою спробою її відродити була Національно-визвольна війна під проводом Б. Хмельницького, внаслідок якої утворилась Козацька держава, яка невдовзі розділилась на Правобережну та Лівобережну Гетьманщини. Тут також розглянуто українські козацькі автономії: Запорозжя та утворені після його ліквідації у 1775 р. Задунайська Січ, Бозьке, Чорноморське (Кубанське), Дунайське (Новоросійське) та Азовське війська, які продовжили українську державність до середини XIX ст. На Кримському півострові в той час існувало Кримське ханство.

Передостанній розділ „Класичний та пізньомодерний періоди. Держави доби національних революцій“ розпочинає тема „Українські землі у складі Російської та Австро-Угорської імперій“, оскільки наприкінці XVIII ст. російська влада ліквідувала автономію Лівобережного Гетьманату та розділила разом з Австрією решту українських земель, які перебували у складі Речі Посполитої. Після Першої світової війни українці підтримали хвилю національних революцій в Європі, проголосивши

на українських землях у складі Російської імперії у 1917 р. Українську Народну Республіку, яка в період гетьманства П. Скоропадського відома як Українська Держава. Як важливо зазначено, до неї на правах федерації прагнули приєднатись Кубанська Народна Республіка та Кримська Народна Республіка. 1918 р. на українських землях у складі Австро-Угорщини проголошено Західно-українську Народну Республіку, яка незадовго об'єдналась з УНР в єдину Соборну українську державу. Видання також містить цікаву інформацію про маловідомі самопроголошені Гуцульську та лемківські (Гладишівську, Команчанську та Лемко-Русинську) республіки, українські повстанські республіки проти радянської окупації на Київщині (Холодноярська, Медвинська, Чорного Лісу, Млівська, Гуляй-Поле). Тут також розглянуто квазідержави (радянські маріонеткові уряди): УНРРад, Одеська РР, Донецько-Криворізька РР, РСР Тавриди, Кримська РСР, Галицька СРР. Закінчується розділ статтею про довоєнну Українську СРР.

Останній розділ „Новітній період. Держави сучасної доби“ містить теми про українські держави від початку Другої світової війни: Карпатська Україна, Українська Держава (УДП), упівські повстанські республіки (Олевська, Колківська, Космацька, Українська Повстанська Республіка Закарзоння), Українська РСР та, звісно, незалежна Україна.

В „Атласі історії української державності“ вміщено 55 карт, більша частина з яких у масштабі 1 : 5 500 000. Карти з більшим територіальним охопленням виконані у масштабі 1 : 10 000 000, а з меншим — переважно 1 : 4 000 000.

Видання багате на ілюстрації.

Незважаючи на кілька дрібних неточностей, цей картографічний твір популяризує справжню українську історію, незаангажовану міфами про „спільну історію“, „відсутність власного державотворення“, особливу місію сусідніх народів тощо.

Мирослав ДНІСТРЯНСЬКИЙ

Українська ідентичність і мовне питання в Російській імперії: спроба державного регулювання (1847—1914). Збірник документів і матеріалів / Упорядники: Г. Борак, В. Баран, Л. Гісцова, Л. Демченко, О. Музичук, П. Найденко, В. Шандра; відповідальний редактор Г. Борак. — К.: Ін-т історії України НАН України, 2013. — LXII; 810 с.: іл.

Збірник документів і матеріалів „Українська ідентичність і мовне питання в Російській імперії: спроба державного регулювання (1847—1914)“ містить документи державних органів, які намагалися регулювати прояви українського руху в освіті, громадському та літературному житті. Незважаючи на те, що кількість опублікованих документів щодо заборони російським царизмом української мови в XIX—XX ст. доволі значна, автори рецензованого збірника зуміли віднайти та опрацювати

нові архівні та рукописні фонди бібліотек. Вони зібрали 296 документів, 232 публікуються вперше, які відтворюють історію державного регулювання мовного питання на території українських губерній Російської імперії, розкривають різні форми протистояння влади та української еліти на ниві формування української нації. Хронологічно документи охоплюють другу половину XIX — початок XX ст., тобто від розгрому Кирило-Мефодіївського братства до Першої світової війни. Вони